

Hukuksal işlem

Bir hukuk düzeninde hukuk süjelerinin hukuki neticeler doğurmak üzere yaptıkları irade açıklamalarına hukuksal işlem denilir. Hukuksal işlemin  unsurudur. Hukuksal işlem, bir irade açıklamasıdır, bu açıklama hukuki neticeler doğurmalıdır, açıklamayı yapan ilgili hukuk düzeninde böyle bir açıklama yapmaya yetkili olmalıdır.

İrade açıklaması sarih ya da zımni olabilir. Açıklama dışında başka unsurlara gerek olmadan gerçekleştirilmesi istenilen hukuki sonucun ne olduğunu ortaya koyan irade beyanı sarih kabul edilir¹. Sarih beyan yazılı veya sözlü olabileceği gibi bazı durumlarda işaretle de olabilir. Zımni irade açıklamasında ise varılmak istenen hukuki sonucu dolaylı yolla ifade eden beyan ve davranışlar söz konusudur. Zımni irade beyanları çeşitli biçimlerde yapılabilir.

İrade açıklaması hukuki neticeler doğurmalıdır. Yani, yeni bir hak ya da yükümlülük doğurmalı, mevcut bir hak ya da mükellefiyeti değiştirmeli ya da sona erdirmelidir. Son olarak, hukuksal işlemi yapan süje, ilgili hukuk sisteminde öngörülen hukuki neticeleri doğuran irade açıklamaları yapmaya yetkili olmalıdır.

Uluslararası hukukta hukuksal işlem

Uluslararası hukuk açısından hukuksal işlem, uluslararası hukuk kurallarının verdiği yetkiye dayanılarak gerçekleştirilen ve uluslararası hukuk alanında neticeler doğuran irade açıklamalarıdır. Devletin irade açıklamasının uluslararası hukukta öngörülen usullere göre yapılması ve yine bu hukuk düzeni tarafından belirlenen sonuçlar doğurması halinde devletin uluslararası hukuk işlemi söz konusu olur².

Hukuksal işlemin c unsurunun uluslararası hukuk işlemleri bakımından bazı özellikleri vardır. Sübjektif, somut sonuçlar doğuran bireysel hukuksal işlemi yapan ile o hukuksal işlemin yapılabilmesi için yetki veren kaynağı ortaya koyan kişilerin ve söz konusu işlem ve kaynağın ortaya çıktığı yerin aynı olabilmesi sebebi ile ikisinin birbirinden ayrılmasında zorluklar olabilir³. Ayrıca, somut sonuçlar doğuran bireysel işlemin ve yetki veren kaynağın aynı kişiler tarafından yapılması, söz konusu işlemlerin, kurucu unsurlarına işaret etmesi halinde örf ve adet hukuku kuralının (kaynağın) varlığına delil oluşturmasına yol açar.

Uluslararası hukuk işlemleri muhtelif kriterler çerçevesinde tasnif edilebilir. İşlemi yapanın kimliğine göre, işlemin tek taraflı ya da birden fazla kişinin katılımı ile yapılmasına ve hukuksal

---

¹ Tekinay, S. S., Akman, S., Burcuoğlu, H., Altp, A., Tekinay Borçlar Hukuku - Genel Hükümler, B. 7, İstanbul 1993, s. 64.

² çağıran, M. E., Uluslararası Hukukta Devletin Tek Taraflı İşlemleri, s. 39.

³ Pazarcı., Uluslararası Hukuk Dersleri, K. 1, B. 11, Ankara 2011, s. 263.

etkilerine göre tasnifi mümkündür. İşlemi yapanların sayısını ölçü alan tasnif, çok taraflı ve tek taraflı uluslararası hukuk işlemleri ayrımını ortaya koymaktadır.

Çok taraflı uluslararası hukuk işlemleri, iki ya da daha çok uluslararası hukuk kişisi arasındaki hak ve yükümlülükler doğuran, değiştiren ya da sona erdiren irade uyuşmalarıdır. Bunlar geniş anlamda her türlü andlaşmayı kapsar.

Uluslararası hukukta tek taraflı işlem

Tek taraflı hukuk işlemi, adından da anlaşılacağı gibi tek bir irade beyanı ile oluşan işlemdir. Bununla beraber, tek taraflı olmak için irade açıklamasının mutlaka tek bir devlet tarafından yapılması şart değildir. Önemli olan işlemi yapanların sayısı değil işlemin kurduğu hukuki ilişkinin taraflarından birisinin işlemin yapılışına katılmamış olmasıdır⁴. Bazen tek taraflı irade birden fazla devletin tasarruflarıyla da ortaya konabilir. Küresel ya da bölgesel menfaatleri koruyan uluslararası hukuk kurallarının ihlalleri karşısında devletler tek başlarına tepki göstermek yerine birlikte hareket etmeyi tercih edebilirler. Ör. ortak bir bildiri ile ihlali protesto edebilirler. Bu durumda işlemi yapanların sayısı birden fazla olmakla beraber, işlemin doğurduğu sonuç tek bir devletin yaptığı işlemin doğurduğu sonuçtan farklı değildir⁵. Bu durumda da tek taraflı bir işlemin varlığından söz etmek gerekir.

Tek taraflı işlemi oluşturan tek taraflı irade beyanının başka bir irade beyanına ihtiyaç duymaksızın sonuç doğurması aranmaktadır (Bu son nokta önemli bir tartışma konusu otonomi ile ilgilidir)⁶. Kastedilen sonuç, yeni bir hak ve mükellefiyet doğurmalı, mevcut bir hak ve mükellefiyeti değiştirmeli ya da sona erdirmelidir. Devletin bilerek ve isteyerek ortaya çıkardığı bu sonuç uluslararası hukukun öngördüğü bir sonuç olmalıdır.

Tek taraflı hukuksal işlemin bağlayıcılık gücü iyi niyet ilkesine dayanmaktadır⁷.

Hukuksal işlemin o işlemi yapan için hak ve mükellefiyet doğurması kesindir. Buna karşılık, diğerleri için hak doğurmasına itiraz edilmezken mükellefiyet getirmesi tartışılmaktadır. Bunun mümkün olduğu düşünülmektedir.

---

⁴ Ibid., s. 124.

⁵ Ibid., s. 50.

⁶ Değişik otonomi anlayışları için bkz. Ibid., s. 50-76.

⁷ Nuclear Tests Cases, Australia vs France, icj Reports 1974, para. 46; Nuclear Tests Cases,

Australia vs France, icj Reports 1974, para. 49; Guiding Principles applicable to unilateral declarations of States capable of creating legal obligations in Report of the ilc on the Work of Its 58th Session, un Doc. A/61/10, Guiding Principle 1.

Tek taraflı uluslararası hukuk işlemleri de muhtelif açılardan tasnif edilebilmektedir. Kapsamına, hukuki etkilerine, içinde oluştukları hukuki bağlam ya da hizmet ettikleri amaca göre tasnifi mümkündür⁸.

Türk doktrininde tek taraflı hukuksal işlemin dayandığı öteki hukuksal işlemle ilişkisini ölçü alan bir başka sınıflandırma Pazarıcı tarafından yapılmıştır⁹. Bu tasnif, bağımlı ve bağımsız tek taraflı hukuksal işlem ayrımını ortaya koymaktadır. Bağımlı tek taraflı uluslararası hukuk işlemleri, varlığı bir başka sübjektif, hukuksal işlemde öngörülen ancak gerçekleşmesi ve etki doğurması için yeniden tek taraflı irade açıklaması gerektiren işlemlerdir. Bağımlılık ilişkisini doğuran, tek taraflı işlem ile onun varlığını öngören çok taraflı işlemin her ikisinin de sübjektif somut niteliğidir. Bunları üç grupta toplanmıştır: Uluslararası hukuk kişilerine andlaşmalarda tanınan yetkilere dayanarak kullanabilecekleri yine bu andlaşmaların geçerliliğine ilişkin tek taraflı hukuksal işlemler; andlaşmada öngörülen ve bu andlaşmaların etkilerini doğurabilmeleri için alınması zorunlu olan ulusal uygulama tedbirleri; kimi andlaşmalarda öngörülen maddi içerikli bildirimler¹⁰.

Bağımsız tek taraflı uluslararası hukuk işlemleri, geçerlilikleri ve hukuksal etkileri bir uluslararası hukuk kişisini iradesinden başka her hangi bir bireysel ya da öznel hukuksal işleme dayanmayan işlemlerdir¹¹. İşleme bağımsızlık karakterini veren, tek taraflı işlemin sübjektif ve somut karakterine karşılık varlığını öngören enstrümanın genel kural koyan bir kaynak olmasıdır.

Protesto

Protesto ya da kınama, bir uluslararası hukuk kişinin belirli bir durumu, bir davranışı ya da bir iddiayı yasal bulmadığını belirten ve bu yollarla kendi çığnen ya da tehdit edilen haklarını saklı tutmayı amaçlayan tek taraflı bir hukuksal işlemidir¹².

Protesto işlemi devletler ve uluslararası örgütler yapabileceğine kuşku yoktur. Buna karşılık ferdin uluslararası hukuk kişiliğinin sınırlı olması sebebiyle bu işlemi yapıp yapamayacağı tartışmalıdır. Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesine göre başvuru hakkının kullanılmasının ilgili devlete karşı bir protesto olacağı ileri sürülmüştür¹³.

---

⁸ Tek taraflı işlemlerin tasnifiyle ilgili kapsamlı bir değerlendirme için bkz. Kassoti, E., *The Juridical Nature of Unilateral Acts of States in International Law*, Boston 2015, s. 34 vd.

⁹ Pazarıcı, age., s. 269.

¹⁰ Ibid. idem.

¹¹ Ibid., s. 270.

¹² Ibid., s. 276.

¹³ Çağiran, age., s. 172.

İhlal edilen ya da tehdit edilen hakların korunması için ilke olarak protesto zorunluluğu yoktur. Bununla beraber, bir devletin haklarının ihlal edilmesi karşısında sessiz kalması durumu üstü örtülü kabullenme işlemini oluşturursa hak sona erer. Bu noktadan sonra, yapılacak protesto işlemi hakkın geri gelmesini sağlamaz.

Protesto, protesto eden devletin takip eden davranışları ile desteklenmelidir. Bir hakkının ihlalini protesto eden devlet, takip eden davranışları ile ihlali kabullenirse protesto işlemi işlevini yitirir. Bu bağlamda, protesto işleminin münferit ya da arızı bir tasarruf olarak kalması hakkın kaybına yol açar. Hakkın devam eden ihlalleri karşısında protesto işleminin tekrarlanması hakkın korunması bakımından önem taşır.

Protesto işleminin etkisi, protesto edilen ihlalin protesto edene karşı hak olarak ileri sürülememesidir. Bu ilişki protesto eden ile protesto edilen arasındadır. Yani protesto eden ihlale ya da tehdidine maruz kalan hakkın sahibi, protesto edilen de ihlali yapan olmalıdır. Protesto üçüncü kişilerin ihlal edilen hakları bakımından bir sonuç doğurmaz. Bir başka açıdan bakıldığında, hakkı ihlale ya da tehdidine maruz kalmayan protesto edemez. Bu noktada üzerinde durulması gereken bir husus ortaya çıkmaktadır. Protesto edenin ihlale ya da tehdidine maruz kalan hakkı, mutlaka sübjektif bir hak olmak zorunda değildir. *Erga omnes* yükümlülüklerin yerine getirilmemesi halinde *erga omnes* yükümlülüğü doğuran statü yaratan sözleşmenin tarafı olmayan devletlerin de protesto etme hakkı vardır. Örneğin Türkiye Oniki Adaların gayri askeri statüsünü kuran Paris Barış Andlaşmasına taraf değildir. Buna rağmen, Paris Barış Andlaşmasından doğan Oniki Adaların gayri askeri statüne riayet yükümlülüğünün *erga omnes* niteliği, Türkiye'ye bu yükümlülüğü ihlal edenleri protesto etme hakkı vermekte, Türkiye de bu hakkı kullanmaktadır.

Protesto işlemi her hangi bir şekil şartına tabi değildir. Protesto açık bir irade beyanı ile yapılabileceği gibi üstü örtülü bir şekilde de yapılabilir. Açıklamanın muhataplarının bilgisine ulaşacak şekilde yapılması yeterlidir. Yukarıda belirtildiği gibi protesto işleminin muhatabı ihlali yapandır. Bununla beraber, protesto işleminin muhatabına tebliğ edilmesi şart değildir. Şekil konusundaki bu esneklik, uygulamada bir devletin veya uluslararası örgütün tanımadığı ve diplomatik ilişkiler kurmadığı bir devleti herhangi bir zımni tanıma riski ortaya çıkarmadan protesto edebilmesine imkân vermektedir¹⁴. Örneğin Türkiye ve Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti, Güney Kıbrıs Rum Yönetiminin deniz yetki alanlarına ilişkin hukuk dışı tasarrufları ile ihlal edilen haklarını korumak için protestolarını BM Genel Sekreterliğine göndermekte ve BM belgesi olarak yayımlanmaktadır.

---

¹⁴ Çağırın, age., s. 177.